

Jussi Lassila, vanhempi tutkija, Ulkopoliittinen instituutti

AIVOVUOTO VENÄJÄLTÄ

KREMLIN KAKSITERÄINEN MIEKKA

Kiihtynyt aivovuoto konkretisoi Venäjän autoritäärisen modernisaation epäonnistumisia ja syventää maan pidemmän aikavälin ongelmia. Samalla se vähentää hallinnon poliittisia paineita tehdä maasta vetovoimaisempi koulutetuille ja kansainvälisesti suuntautuneille kansalaisille.

On arvioitu, että Vladimir Putinin liki 20 vuoden valtakauden aikana Venäjältä on emigroitunut 1,6 - 2 miljoonaa ihmistä. Näiden lukujen valossa osa tutkijoista puhuu emigraation viidennestä aallosta Venäjän historiassa. Maastamuutto on kiihtynyt erityisesti Putinin kolmannen presidenttikauden jälkeen vuodesta 2012 alkaen, ja esimerkiksi vuonna 2017 Venäjältä muutti pois arviolta 377 000 ihmistä.

Poismuuttaneiden todellisesta lukumäärästä kiistellään, sillä keskeinen ongelma on pitkään ollut maahanmuuton ja maastamuuton tilastoinnin epämääräisyys. Esimerkiksi Venäjän valtiollinen tilastokeskus Rosstat luokittelee emigranteiksi sellaiset ei-venäläiset henkilöt, jotka ovat saapuneet maahan työluvalla ja poistuvat sen umpeuduttua, mutta usein

palaavat pian takaisin. Vielä suurempi tilastollinen ongelma liittyy niihin venäläisiin, jotka asuvat pysyvästi ulkomailla mutta tilastojen mukaan oleskelevat yhä Venäjällä. Venäjän kansantalouden ja julkishallinnon presidenttilisen akatemian tutkimuksessa on arvioitu, että jopa 90 % ulkomailla asuvista venäläisistä säilyttää tiedon asuinpaikastaan Venäjällä, ja täten heidät luokitellaan edelleen Venäjällä asuviksi.

Tätä epäsuhtaa tukee vertailu Rosstatin ilmoittamien emigraatiolukujen ja kohdemaiden maahanmuuttotilastojen välillä. Esimerkiksi Saksaan muutti vuonna 2016 Rosstatin mukaan vajaa 5 000 henkilöä, kun Saksan tilastojen mukaan maahan saapui Venäjältä samana vuonna noin 25 000 henkilöä. Kaiken kaikkiaan erot tilastojen välillä

ovat osoittaneet, että Venäjältä on poistunut kuusinkertainen määrä ihmisiä verrattuna Rosstatin ilmoitamiin lukuihin. Kiistattomasti piirre monitulkintaisissa maastamuuttotilastoissa on kiihtynyt aivovuoto. Arviolta 58 000 korkeasti koulutettua muutti pois Venäjältä vuonna 2017, ja yleisin emigroitumisikä on ollut 30-34 vuotta.

Venäjän väestöllisen dynamiikan valossa poismuuttajien määrä ei ole ollut ongelma, sillä maahanmuuttajia, ennen kaikkea Keski-Aasian entisten neuvostotasavaltojen vierastyöläisiä, on saapunut Venäjälle lähtijöitä enemmän. He ovat täytäneet olemattomasti palkattuja matalan tuottavuuden töitä ja ovat usein harmaan talouden armoilla ilman kunnollisia työntekijän oikeuksia. Tosin vuonna 2018 maahanmuutto ei enää korjannut maan

heikkoa luonnollista väestönkasvua, vaan Venäjän väestönkehitys kääntyi negatiiviseksi.

Paremmista mahdollisuuksista ja avoimemmasta ilmapiiristään huolimatta Venäjän pitkälle globalisoituneet suurkaupungit, Moskova ja Pietari etunenässä, eivät tarjoa riittävästi edellytyksiä pitämään korkeasti koulutettuja ja kansainvälisesti suuntautuneita ihmisiä maassa. Putinin hallinnolle koulutetun väestön kiihtynyt maastamuutto on ennen kaikkea globalisaatioon liittyvä ongelma, joka kytkeytyy suoraan autoritäärisen hallinnon kyvyttömyyteen lunastaa vuosia jatkuneet puheet talouden modernisoinnista ja työn tuottavuuden nostamisesta.

Houkuttelevammat työmarkkinat korkeasti koulutetuille ovat modernisoinnin elinehto, mutta niihin sisältyy poliittisia riskejä. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen talouskasvun tarjosi kaikille venäläisille, myös suurten kaupunkien kansainvälisesti suuntautuneelle väestölle, uusia mahdollisuuksia. Jälkimmäisten odotukset muuttuivat kuitenkin dramaattisesti vuoden 2011 jälkeen.

Kiihtyneen aivovuodon poliittinen ulottuvuus liittyy juuri 2011–12 protestien jälkeiseen käänteeseen, joka näkyy paitsi lähtijöiden määrässä, ennen kaikkea syissä joiden

vuoksi maasta on lähdetty. Venäläisten emigranttien haastatteluista käy ilmi, että kolme merkittävintä syytä maastamuuttoon vuoden 2012 jälkeen emigroituneiden keskuudessa ovat olleet Venäjän poliittinen ilmapiiri, kansalaisvapauksien puuttuminen ja taloudellinen näköalattomuus. Ennen vuotta 2012 muuttaneille tärkeimmät lähtöön vaikuttaneet tekijät olivat koulutus, taloudellinen näköalattomuus ja ammatilliset syyt.

Emigraation poliittinen ulottuvuus ilmenee myös Venäjältä saapuvien turvapaikanhakijoiden määrän kasvuna erityisesti vuoden 2012 jälkeen. Hakijoiden määrä on kasvanut vuosi vuodelta ja jättänyt taakseen 1990-luvun alun luvut. Vuonna 2017 EU-maista haki turvaa 12,700 venäläistä ja USA:sta liki kolmetuhatta. Vastaavasti muuttohalukkuutta mittavissa kyselyissä korrelaatio muuttohalukkuuden ja oppositiohenkisyiden välillä on ilmeinen. Vuonna 2018 Putinin toimet hyväksyvän aikuisväestön keskuudessa maastamuuttohalukkuus oli 12 %, kun Putinia vastustavien keskuudessa luku oli 40 %.

Poliittisessa mielessä koulutetun, kriittisen ja oppositiohenkisen väestönosan muuttohalukkuus ja viime kädessä emigroituminen ei lyhyellä aikavälillä ole autoritääriselle hallinnolle ongelma. Se tarjoaa

välittömän venttiilin purkaa kasvavaa yhteiskunnallista tyytymättömyyttä pitämällä rajat auki. Hallinnolle vaarallisin poliittinen aktivismi, poliittinen järjestäytyminen ja yhteiskunnallinen kritiikki liittyvät kiinteästi korkeasti koulutettuihin nuoriin kaupunkilaisiin.

Tällainen kansalaisten osaamista ja sen muuttuvia tarpeita väheksyvä toimintatapa ei kuitenkaan tarjoa pysyvää ratkaisua Kremlin haluttomuudelle uudistaa menettämäänsä yhteiskuntasopimusta koulutetun nuorison kanssa. Mikäli Venäjän hallinto haluaa pitää rajat jatkossakin auki länteen, sen on syytä ottaa vaari sieltä tulevista vaikutteista muutenkin kuin torjumalla ne tai antamalla koulutettujen kansalaisten jättää maa. Jos nykyinen kehitys jatkuu, Kremlin juhlapuheiden innovaatiot ja teknologiset läpimurrot jäävät pelkiksi puheiksi.